

Justitiedepartementet

Ju2021/00355

Yttrande över delbetänkande av 2020 års valutredning SOU 2021:7 - Förstärkt skydd för väljarna vid röstmottagningen

Regeringskansliet har inkommit med inbjudan att lämna remissyttrande på det första delbetänkandet från 2020 års valutredning. För Helsingborgs stads del ligger flera av förslagen i linje med hur valnämnden arbetat under flera val samtidigt som det finns ett antal förslag där vi identifierar utmaningar och nya krav på organisationen.

Röstmottagning och offentlighet

Det är positivt att det förtydligas i lagrummet att röstmottagningen precis som rösträkningen är offentlig, även om så varit fallet alltid genom offentlighetsprincipen. Precis som utredningen poängterar är transparens och tillgänglighet för granskning centralt för ett starkt förtroende för valsystemet (kapitel 5.2).

I Helsingborg har vi aldrig upplevt det som något problem att enskilda individer önskat närvara vid röstmottagningen, men om det sker en större förändring finns det vissa farhågor att belysa. Vi har redan nu en utmaning i att hitta tillräckligt stora lokaler för att genomföra röstning på ett säkert och tillgängligt sätt, inte minst utifrån de ytor som krävs för att tillgodose förändringarna gällande avskärmning kring valedelsställen och samtidigt skapa ett lämpligt flöde i lokalen. I vissa andra länder förekommer det ”oberoende” observatörer som synar röstmottagarnas arbete och antalet väljare. Skulle det bli ett alltför stort antal personer som önskar följa röstmottagningen riskerar vi även hamna i ett känsligt läge där vi tvingas avvisa personer från allmänheten då röstmottagare och väljare bör prioriteras i lokalen i syfte att genomföra valet på ett rättssäkert sätt och med en bibehållen god arbetsmiljö.

Otillbörlig påverkan på väljarna vid röstningen

Frågan om rekrytering av röstmottagare är relevant och inför varje val har vi en ganska stor omsättning av röstmottagare när personer av olika skäl inte längre kan delta. Vi delar farhågan att statusen för uppdraget som röstmottagare sjunkit och välkomnar därför en central kampanj för att påtala vikten av röstmottagares insatser för den svenska demokratin. Vi har också en utmaning i att hitta lämpliga personer som är villiga att axla rollen som ordförande eller vice ordförande på valdagen, men hoppas på att i större utsträckning kunna locka till oss personer från den egna organisationen (kapitel 6.5).

Helsingborg har redan nu ambitionen att varje vallokal ska ha minst en röstmottagare med tidigare arbete från valarbete men ser positivt på delbetänkandes kravformulering. Det kan emellertid bli problematiskt i distrikt där det sker en stor omsättning, inte minst i de mer avlägsna områdena i kommunen i kombination med om folk inte är villiga att

byta valdistrikt. Vi funderar även om bestämmelsen gäller för röstmottagare vid den ambulerande röstmottagningen (kapitel 6.6).

Relaterat till en enhetlig utbildning för alla röstmottagare i Sverige så har vi i Helsingborg under lång tid tillhandahållit valmyndighetens handledning till samtliga röstmottagare. Vidare har utbildningen som alla röstmottagare genomgått baserats på valmyndighetens material men anpassats efter lokal profil för en enhetlighet och möjlighet till lokal anpassning utan att innehållet förändrats nämnvärt. Vi ser positivt på en nationell enhetlighet gällande utbildningens innehåll, men det behövs förtydligande kring processen om hur säkerställandet av innehåll ska ske ifall en valnämnd önskar lokalanpassa, addera eller korrigera delar i utbildningen. Genom dialog med kommunerna i framtagandet av utbildningsmaterialet kan förmodligen arbetsinsatsen med granskning minimeras. Samtidigt kommer det fortfarande att finnas ett behov av lokalt anpassad information och det bör därför preciseras vad som är strikt obligatoriskt och vad som går att anpassa. Avslutningsvis bör det tilläggas att utbildningsmaterialet bara en del i utbildningen – varje enskild utbildare sätter sin prägel på utbildningens innehåll, genomförande och kvalitet (kapitel 6.6.2).

Gällande säkerställandet av en god arbetsmiljö så efterlyser vi en mer detaljerad formulering. Om det åligger valnämnden att säkerställa en god arbetsmiljö behöver vi veta vad förslaget innebär i praktiken och vad som karaktäriserar den goda arbetsmiljön för en dags arbete i en vallokal. Därav välkomnar vi skrivningen om att valmyndigheten avser att arbeta med och stödja kommunerna gällande bland annat arbetsmiljö inför valet 2022 (kapitel 6.6.1).

Det är positivt att röstmottagare ges laglig befogenhet att avvisa personer som underlåtit att följa en anvisning. Det kan dock bli svårt gällande kring auktoriteten i rollen som röstmottagare, inte minst i förhållande till partirepresentanter. Vi efterlyser dessutom att en sådan förändring avspeglas i utbildning med exempel på hur röstmottagarna ska hantera konflikter vid röstmottagningen och metoder för att lugna ned situationer som riskerar att eskalera (kapitel 6.6.3).

Att utse en av röstmottagarna vid förtidsröstningen till ordförande ser vi positivt på och något som funnits med i diskussionerna i Helsingborg under längre tid. Störst effekt kommer förslaget troligen att ha i större röstningslokaler där vi har en handfull röstmottagare som tjänstgör samtidigt, medan de mindre endast har två-tre röstmottagare per lokal. I delbetänkandets kostnadsuträkningar förutsätts att ordföranden ges en högre ersättning, men det är inte något vi nödvändigt delar. För att bibehålla flexibilitet kan valnämnden behöva ge delegeringsbeslut till valkansliet för att med kort notis förordna en annan röstmottagare till ordförande (kapitel 6.6.4).

För bestämmelserna kring avståndet till eventuell propaganda kan det behövas förtydligande då det fortfarande är något oklart. Även en tydligare specificering av vad som kan omfattas av propaganda. Det kan behövas en regelbunden kontroll av propaganda kring röstmottagningsställen för propagandan behöver inte vara fysiskt fast på platsen utan kan även vara rörlig i sin karaktär eller sättas upp under själva valperioden (kapitel 6.6.5).

Gruppröstning

Vi upplever inte att vi haft stora problem med gruppröstning i Helsingborg och förfarandet med en person bakom valskärmen och fria val är något som betonas på utbildningen. Vår bild är det i de flesta tillfällen där det förekommit har rört sig om fall där intrycket är att en individ är osäker på hur själva röstningsförfarandet går till. Samtidigt välkomnar vi att det läggs ytterligare tyngd på frågan och att den behandlas grundligt i utbildningen och i kombination med tydligare information i röstmottagningslokalerna. Viktigt att informationen om röstförfarandet framgår i de informationsinsatser som valmyndigheten tillhandahåller i samband med valet (kapitel 7.6).

I syfte att tydligare regleringen av valhemligheten presenterar utredningen hur en väljare som behöver assistans dels kan ta hjälp av röstmottagare dels av en annan person i lokalen tillsammans med en röstmottagare. Det är positivt att skyddet kring valhemligheten stärks med det riskerar kunna bli trångt bakom skärmen med två personer som bistår väljaren vid röstningen. Det kan också bli en pedagogisk utmaning för röstmottagarna om det är tre personer bakom en skärm samtidigt som informationen stärks angående att väljaren gör i ordning sin röst ensam bakom skärmen enligt principen om fria val. Precis som det påtalas i delbetänkandet kommer det också att vara utmaning, och kanske inte en välkommen sådan, för röstmottagarna att bedöma vem som är berättigad till assistans vid röstning på grund av funktionsnedsättning eller liknande. Osynliga funktionsvariationer är vanligt förekommande och många gånger förknippade med en viss stigmatisering (kapitel 7.6.3).

Slutligen vill betona att vi ser positivt på att person som biträder en väljare omfattas av tystnadsplikt, men efterfrågar besked kring hur informationen ska tillhandahållas den som assisterar väljaren och i vilken omfattning (kapitel 7.6.4).

Reformen med avskärmningar av valsedelställ

Vi står inför stora utmaningar för att kunna säkerställa lokaler som är tillräckligt stora för att rymma de avskärmningar och valskärmar som krävs och samtidigt uppfylla kraven på tillgänglighet i röstnings- och vallokaler. Det är förståeligt men problematiskt att avskärma den plats som precis delbetänkandet lyfter fram det som genererar flest överklagande i kombination med ordningen bland de numera avskärmade valsedlarna. Helsingborg delar uppfattningen att avskärmningen förvisso erbjuder skydd för valhemligheten, men även skydd för sabotage. Röstmottagarnas kontroll av valsedlar behöver vara ganska snabb för att undvika köbildning – i och med att det är RKL-val i stundande kommer det dessutom att vara betydligt fler valsedelsställ och fler valsedlar att överblicka vid den kontrollen (kapitel 8.7.1).

I Helsingborg arbetar vi redan enligt det förfarande som förslås gällande utläggning av namnvalsedlar där partirepresentanter distribuerar materialet till röstmottagare som i sin tur står för utläggningen i valsedelsställen. Vi välkomnar således att det blir ett lagstadgat förfarande. Det kvarstår emellertid frågetecken kring hur valnämnden ska agera för distribution av valsedlar vid den ambulerande röstmottagningen samt röstning vid exempelvis häkten eller andra platser med begränsad tillgänglighet (kapitel 8.7.2).

Vi välkomnar även skrivelsen om enhetlighet i presentationen av valsedlar och förslaget där ligger i linje med hur Helsingborg genom principbeslut från valnämnden valt att presentera valsedlar (kapitel 8.7.3).

Utifrån beskaffenheten för flertalet av våra lokaler och för att kunna genomföra ett säkert val med adekvat kontroll av valsedelstätt kommer vi troligtvis behöva ha alltfler vallokaler där valsedelstället placeras i lokalen snarare än i anslutning till lokalen. Relaterat till valsedelstället och tillträde till platsen för valsedlar finns det en överhängande risk att det skapas en köbildning utifrån att det behöver ske frekventa kontroller av röstmottagarna för ordningen i valsedelstället och att det även kan finnas andra intressenter som vill se hur ordningen vidmakthålls (kapitel 8.7.5).

Behovet av fler avskärningar och tätare kontroller av valsedelstätt kommer med största sannolikhet att innebära ökade kostnader, framförallt sett till att kraven eventuellt resulterar i behov av ytterligare en röstmottagare per röstmottagningsställe. Det bör också belysas att verkligheten vid kommande RKL-val kommer troligtvis komma att skilja sig markant från EU-valet 2019 dels utifrån att det är tre val som genomförs dels för att det finns ett större intresse av kontroll från partiernas, medias och allmänhetens sida i RKL-valen (kapitel 9.1.5).

Avslutande kommentar

Det är beklagligt att det i utredningens uppdrag inte ingår en översyn av valsedelssystemet. Som en av landets större kommuner med en övervägande urban och tätbebyggd geografi står vi inför stora utmaningar att hitta lämpliga lokaler till såväl valdagen som förtidsröstningen. Vi delar valmyndighetens uppfattning att nuvarande valsedelssystem behöver förenklas och förbättras eftersom hanteringen av valsedlar innebär en rad problem för valadministrationen och där reformen kring valsedelställets avskärning bidrar till ytterligare svårigheter. Förändring av valsedelssystemet skulle tillsammans med slopande av ångerrösten bidra till en betydligt mer effektiv valadministration. Flera av åtgärderna som presenteras i delbetänkandet minskar förvisso en del problem men löser inte huvudproblemet som är valsedelssystemet.

